

Dünyanın en uzun nehri olması dolayısıyla Nil nehri havzasında birçok devlet bulunmaktadır. Güney Sudan'ın 2011 Temmuz'unda Hartum'dan bağımsızlığını kazanması ile birlikte havzadaki ülke sayısı on bire çıkmıştır.

Mavi Nil Nehri Suları Üzerinde Uyuşmazlık

Dispute on Blue Nile River Waters

Seyfi KILIÇ

Abstract

Dispute on Blue Nile River Waters which is going on for a long time entered a new period after Ethiopia started to construct Great Renaissance Dam. In this study historical background of the dispute and the new hydropolitical situation with the construction of the dam is examined.

Keywords: Blue Nile, Great Renaissance Dam, Egypt, Ethiopia

Mısır'ın Etiyopya'nın inşa ettiği baraja itirazı sadece herhangi bir yukarı kıyıdaş faydalanmasının engellenmesi politikası ile açıklanabilir görülmektedir. Bu politikanın günümüz dünyasında bir karşılığı bulunmamaktadır ve yenilgiye mahkumdur.

Giriş

Eski çağlardan bu yana Nil nehrinin Mısır açısından taşıdığı öneme birçok kez atıfta bulunulmuştur. Bu atıflardan bilinen ilki Nil nehrine yazılmış bulunan ve milattan önce 2100 tarihli bir ilahidir. Bu ilahide Nil, Mısır'ı canlı tutan bir varlık olarak görülmekte ve ona övgüler düzülmemektedir. Bir diğer atıf ise ünlü Yunan tarihçi Herodot'a aittir. Herodot Mısır'ı Nil'in bir hediyesi olarak tanımlamaktadır.

Modern zamanlarda Nil nehrinin Mısır için öneme yapılan en önemli vurgu ise İsrail ile 26 Mart 1979 tarihli Camp David Barış Andlaşması'nı imzaladıktan sonra o dönemdeki Mısır devlet başkanı Enver Sedat tarafından yapılan açıklamadır. Enver Sedat artık Mısır'ı savaşa sokabilecek tek konunun su meselesi olduğunu açıklayarak bir yandan Mısır'ın Arap-İsrail uyuşmazlığındaki başat konunun artık ortadan kalktığını ilan etmiş diğer yandan da Nil nehrinin Mısır için taşıdığı yaşamsal öneme dikkat çekmiştir. Son dönemde ise bir darbe ile görevden uzaklaştırılan Mısır Cumhurbaşkanı Mursi'nin Etiyopya'nın Mavi Nil nehri üzerinde baraj inşasına başlaması üzerine yaptığı açıklamada bulunan "tüm seçeneklerin masada olduğu" açıklamasıdır.

Mısır için taşıdığı öneme karşın nehrin kaynağı yakın denebilecek zamanlara kadar belirsiz kalmıştır. Ancak 20. yüzyıl ile birlikte Nil nehrinin birçok kol, kaynak ve göllerden oluştuğu ortaya çıkarılabilmektedir. Mavi Nil olarak adlandırılan ve Etiyopya'dan kaynaklanan kol, 1770 yılında İskoç kaşif James Bruce tarafından keşfedilmiştir. Beyaz Nil ise ancak 1862 yılında John Hanning Speke tarafından Viktoria ve Ekvatoryal göller-

deki kaynaklarına kadar keşfedilebilmiştir. Daha önceki dönemlerde de Nil nehrinin kaynağına ilişkin iddialar bulunmakla birlikte bunlar genellikle büyük yanlışlar içermekteydi. 11. yüzyılda Arap coğrafyacı El-Bakri Nijer nehri ile karıştırarak Nil nehrinin kaynağının Batı Afrika'da olduğunu ileri sürmüştür.

Etiyopya'nın Nil nehrini saptırma ihtimali ise ilk olarak Mısırlı Kıpti bir papaz olan Jurjis al Makin tarafından 1273 yılında dile getirmiştir. 1510 yılında da bir Portekizli kaşif, Mısır'a zarar verebilmek için Nil sularının Kızıldeniz'e çevrilebileceğini fikrini ortaya atmıştır.

Dünyanın en uzun nehri olması dolayısıyla Nil nehri havzasında birçok devlet bulunmaktadır. Güney Sudan'ın 2011 Temmuz'unda Hartum'dan bağımsızlığını kazanması ile birlikte havzadaki ülke sayısı on bire çıkmıştır. Ancak, üç milyon kilometrekareden fazla bir alanı kapsayan havza ne ekonomik ne de stratejik bir bütünlük göstermemektedir. Bu nedenle de havza ülkeleri arasında karşılıklı tavizler yolu ile Nil nehri sularının kullanımında ortak bir tutum elde edilmesi zorlaşmaktadır. Havzanın nüfusunda ciddi bir artış söz konusudur. 2030 yılında havzanın nüfusunun 760 milyona ulaşması beklenmektedir. Bunun 140 milyonunun ise Mısır'da yaşayacağı hesaplanmaktadır.

Havzadaki Hukuki Durum

Mısır, daha sonra Osmanlı İmparatorluğuna karşı bir isyan hareketine girişecek olan Mehmet Ali Paşa zamanından başlayarak pamuk üretiminde önemli bir merkez haline gelmiştir. Süveyş Kanalı'nın açılması ile birlikte uluslararası ticaret

için daha da önem kazanan Mısır, İngiltere'nin sömürge politikası açısından kilit hale gelmiştir. Mısır 1882 yılında İngiliz işgali altına girdikten sonra İngiltere dokuma sanayisi için buradaki pamuk üretimine özel bir önem vermeye başlamıştır. Pamuk üretiminin sulama olmadan gerçekleşmeyeceğinin bilincinde olan İngiltere o dönemden başlayarak Nil nehrinin Mısır'a ulaşmadan önce yukarı kıyıdaşlar tarafından kullanılmasının önüne geçecek birtakım uluslararası düzenlemelere girişmiştir. Bu düzenlemeler o dönemde havzanın yukarısında bulunan toprakları kontrol eden Avrupalı sömürgeci devletler ile yapılmıştır. Bu düzenlemeler şu şekilde sıralanabilir:

15 Nisan 1891 İngiliz-İtalyan Protokolü

1891 tarihinde İngiltere'nin İtalya ile yaptığı ve Doğu Afrika'daki etki alanları ile ilgili protokolün 3. maddesine göre, Etiyopya, Nil'in kollarından biri olan Atraba üzerinde, hiçbir su kaynağı geliştirme faaliyetine girişmeyecektir.

15 Mayıs 1902 İngiltere-Etiyopya Andlaşması

1902 tarihli İngiliz-Etiyopya Andlaşmasında da, Etiyopya, Mavi Nil'in kaynağı olan Tana gölünde, Mavi Nil'de ve Sobat nehrinde, Sudan'daki İngiliz yönetimiyle uzlaşmaya varmadan, nehrin sularını engelleyebilecek herhangi bir yapı inşa etmemeyi taahhüt etmiştir. Fakat 1950'lerde Etiyopya, bu andlaşmanın hiçbir zaman onaylanmadığını ve bu nedenle de bağlayıcı olmadığını bildirmiştir.

12 Mayıs 1906 İngiltere-Belçika Andlaşması

1906 yılında, Belçika Kongo'su yönetimi, Sudan'ın onayı olmadan, Albert Gölü'nden çıkan suyu azaltacak şekilde, Semeiki ve Asango nehrinde hiçbir inşaa faaliyetine girişmemeyi taahhüt etmiştir.

13 Aralık 1906 İngiltere-Fransa-İtalya Andlaşması

Bu andlaşma ile İngiltere, Fransa ve İtalya, Mısır'a ulaşan, özellikle Mavi Nil ve kollarında ve

Nil havzasında, Mısır ve İngiltere'nin çıkarlarını korumak konusunda anlaşmışlardır.

1925 İngiltere-İtalya Nota Teatisi

1925 yılında İngiltere ile İtalya arasındaki nota teatisinde, İtalyan hükümeti, Mavi Nil'in üzerinde herhangi bir hidrolik çalışmada bulunmamayı taahhüt edip, Mısır'ın ve İngiliz Sudanı'nın "kazanılmış haklarını" kabul etmiştir.

7 Mayıs 1929 Mısır-İngiliz Sudanı Nota Teatisi

1929 Anlaşması, Mısır ile Sudan, Kenya, Tanzanya ve Uganda'yı temsilen İngiltere arasında imzalanmıştır. Bu anlaşma da, Mısır'ın kullanımını öncelikli olarak görmüştür. Anlaşma uyarınca, Mısır'a yıllık 48 km³ ve Sudan'a 4 km³ su tahsis edilmiştir. Mısır, Ocak ayından Temmuz'a kadar süren düşük akım süresince tüm akımı almakta aynı zamanda da yukarı kıyıdaşların baraj inşaa faaliyetlerini izleme ve ulusal çıkarına aykırı düşen bir durumda da bunu veto etme hakkına sahip olma yetkisini kazanmıştır. Fakat bu anlaşmaya Kenya'da ve Tanzanya'da hiçbir zaman müracaat edilmemiş veya uygulanmamıştır ve bu ülkeler, anlaşmanın bağımsızlıklarını kazanmalarıyla sona erdiğini iddia etmektedirler.

1929 Nil Suları Anlaşmasında bulunan; Sudan'da ve Britanya kontrolündeki diğer bölgelerde, Nil üzerinde veya Nil'in kaynağı durumundaki göllerde, Mısır'a gelen suyu azaltacak veya geciktirecek hiçbir sulama ya da enerji projesi yapılamaz, şeklindeki hüküm, Britanya'nın Nil'e, daha doğrusu Mısır'daki tarımsal üretime verdiği önemi göstermektedir.

Bu anlaşma daha sonra bağımsızlığını kazanan yukarı kıyıdaş ülkelerin sömürge dönemi anlaşmalarının tümünü reddetmelerine yol açan ve Nyerere doktrini olarak bilinen politikayı takip etmelerini de tetiklemiştir.

8 Kasım 1959 Mısır-Sudan Nil Suları Anlaşması

Anlaşma Nil havzasının, en kapsamlı anlaşmasıdır ve toplam akımın 84 km³ olarak hesap edildiği Aswan'da suların tahsisini öngörmektedir.

Etiyopya Mavi Nil nehri üzerinde 2017 yılında tamamlanacak olan ve başlangıçta adı Milenyum olan Büyük Rönesans Barajı'nı inşa etmeye başlamıştır.

Anlaşma ile Mısır, Aswan'da bir baraj inşa etme hakkını kazanırken, Sudan da Mavi Nil üzerinde Roseries barajını inşa etme hakkını elde etmiştir. Atbara kolu üzerinde de Sudan Khasm Al-Girba barajını 1964 yılında tamamlamıştır. Beyaz Nil nehrinin yukarı kesimlerinde akımı artırmak amacıyla yapılacak çalışmalar sonucunda elde edilecek ilave suyun da, eşit olarak paylaşılacağı hükme bağlanmıştır. Anlaşma ile iki ülke, Daimi Ortak Teknik Komisyon adıyla bir yapının kurulmasını ve Nil nehrine kıyısı bulunan diğer ülkelerin suların yeniden tahsisine yönelik taleplerinin olması durumunda da, ortak bir tutum takınmayı kabul etmişlerdir. Anlaşmanın ilgi çekici yönü, Mısır ve Sudan'ın müzakereleri sürdükçe diğer havza devletleriyle hiçbir danışma mekanizmasını işletmemiş olmalarıdır.

2010 İşbirliği Çerçeve Anlaşması (Cooperative Framework Agreement)

2010 yılına gelindiğinde ise Ruanda, Etiyopya, Uganda ve Tanzanya arasında Nil nehri sularına ilişkin olarak uzun yıllardan bu yana gösterilen çabaların bir sonucu olarak İşbirliği Çerçeve Anlaşması imzalanmıştır. 1990'larda Nil Nehri Girişimi adındaki işbirliği örgütü havzadaki sorunlara bir çözüm mekanizması olarak kurulmuştur. Ancak aşağı kıyıdaşlar olan Mısır ve Sudan, havzanın yukarı kıyıdaş ülkelerinin nehirden faydalanma haklarını görmezlikten gelmeye devam etmişler ve sömürge dönemindeki uluslararası düzenlemelerin bağlayıcılıkları konusunda ısrar etmişlerdir. Bu duruma bir tepki olarak değerlendirilebilecek olan 2010 anlaşması her

Rönesans barajı sadece elektrik üretme amacı ile inşa edilmektedir. Bu ise barajın su tüketmeyeceği yani aşağı bırakılan suyun miktarında herhangi bir değişimin söz konusu olmadığı anlamına gelmektedir.

havza devletinin Nil nehir sisteminden makul ve hakça bir şekilde faydalanma hakları olduğu vurgulamaktadır. Etiyopya bu anlaşmayı imzalamakla birlikte 13 Haziran 2013 tarihine kadar parlamentosunda onaylamamıştı. Etiyopya'nın anlaşmayı onaylaması ise Mısır tarafından askeri müdahale ile tehdit edilmesinden sonra denk gelmektedir.

Mısır 1929 anlaşmasına uyulması gerektiğini ileri sürmektedir. Ancak bu iddianın uygulanan uluslararası hukukta dayanağı bulunmamaktadır. Devletlerin Andlaşmalara Ardılığını düzenleyen 1978 Viyana Sözleşmesinin 16. maddesi bağımsızlığına yeni kavuşmuş bir devletin bağımsızlığından önceki dönemde, sınır andlaşmaları hariç olmak üzere, kendi toprakları için yapılmış bulunan andlaşmalara bağlı kalmak zorunda olmadığını hükme bağlamaktadır. Ayrıca önemli zarar vermeme ilkesi çerçevesinde Mısır bu barajın aşağı kıyıdaşlara zarar vereceğini ileri sürmektedir. Ancak üç ülke uzmanlarınca hazırlanan raporda barajın önemli zarar vermeyeceği de belirlenmiştir.

Mısır'ın askeri müdahale tehdidinde bulunması ise açıkça uluslararası hukuka aykırıdır. Her ne kadar Birleşmiş Milletler Andlaşması'nın 51. maddesi devletlere meşru müdafa hakkını tanısa da aynı andlaşmanın 2. maddesi devletlerin sadece askeri bir saldırı durumunda silah kullanabileceğini hüküm altına almıştır. Mevcut uluslararası hukuk "su güvenliği" çerçevesinde askeri güç kullanımını kesin olarak uluslararası hukukun ihlali olarak değerlendirecektir.

Mısır ile Sudan arasında imzalanan 1959 Anlaşması'nın 1954 yılında başlayan müzakereleri sırasında ise Etiyopya, Haziran 1959 ve Eylül

1957'de Mısır ve Sudan'a görüşmelere katılma isteğini belirten notalar göndermiş olmasına rağmen herhangi bir cevap alamamıştır. Anlaşmanın taraflarca imzalanmasından sonra ise gerek taraf ülkeler olan Mısır ve Sudan'a gerek Birleşmiş Milletler'e Nil nehri suları üzerindeki haklarını ve anlaşmaya olan muhalefetini bildirmiştir. Bu kapsamda zaten tarafı olmaması nedeniyle kendisi açısından bağlayıcılığı olmayan 1959 Anlaşması'nın da Etiyopya'yı bağlamadığı açıktır.

Ayrıca yukarı kıyıdaş ülkeler Mısır'ın Nil nehri havzasında su kaynaklarının geliştirilmesi konusunda ileri sürdüğü iki koşulu kabul etmemektedirler. Bunlardan ilki projelerin uygulamaya geçirilmeden önce bildirilmesi, ikincisi ise havza ülkeleri arasında kararların oybirliği ile alındığı bir uygun bulma mekanizmasının hayata geçirilmesi. Mısır'a bir çeşit veto hakkı verecek olan bu yöntem doğal olarak havza ülkelerinin egemenliğine hanel getirecek bir uygulama olması nedeniyle kabul görmemektedir.

Büyük Rönesans Barajı ve Nil Havzasında Yeni Dönem

Etiyopya Mavi Nil nehri üzerinde 2017 yılında tamamlanacak olan ve başlangıçta adı Milenyum olan Büyük Rönesans Barajı'nı inşa etmeye başlamıştır. Barajın 2015 yılında su tutmaya başlaması ve bu dönemin de altı yıl sürmesi planlanmaktadır. Bu kapsamda su tutma döneminde mansaba %14 ile 18 arasında daha az suyun bırakacağı anlamına gelmektedir. Projenin %13'ünün tamamlandığı belirtilmektedir. Büyük Rönesans Barajı dolduğunda buharlaşma kayıpları Mısır'daki Aswan Barajı'na göre beşte bir oranında daha az olacaktır. Baraj bir İtalyan firması olan

Salini Costruttori tarafından inşa edilmektedir. Elektrik iletim hatları ise bir Çin firması tarafından yapılmaktadır. Baraj, Etiyopya'nın 2035 yılında tamamlanması planlanan su kaynaklarını geliştirme faaliyetleri çerçevesinde önemli bir yer işgal etmektedir. Söz konusu planın bitirilmesi ile birlikte Etiyopya ekonomik olarak kalkınma yolunda belli bir yol kat etmeyi planlamaktadır. Etiyopya barajın tüm havza ülkeleri için elektrik enerjisi sağlayacağını ve aşağı kısımlardaki barajları siltasyondan koruyacağını belirtmektedir. Ayrıca bu faydalara ek olarak taşkın koruma etkisi de dile getirilmektedir. Barajın 67 milyar metreküp su tutacağı hesaplanmıştır. Barajın maliyeti ise beş milyar dolar civarındadır. Barajın inşa masrafları için Etiyopya hükümeti tarafından çıkarılan bonoların büyük kısmının İsrail tarafından alındığı iddia edilse de buna ilişkin kesin bir kanıt bulunmamaktadır.

Mısır gerek barajın temelini atılması sırasında gerek suların saptırılması sırasında konuya ilişkin tepkilerini Etiyopya'ya iletmiştir. Mısır'ın tepkisinin nedenleri arasında saptırma işlemine ilişkin açıklamanın, bir darbe ile görevden uzaklaştırılan Mısır Cumhurbaşkanı Mursi'nin Afrika Birliği toplantısı nedeniyle Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da bulunduğu zamana denk gelmesi de yer almaktadır. Mısır ayrıca Nil nehri sularında oluşacak bir azalmanın birkaç ciddi sonuç doğuracağını ileri sürmektedir. Bunlar arasında özellikle başta gelen iddia Mısır'ın tarımsal üretiminin merkezi durumundaki Nil deltasına tuzlu su girişinin olacağıdır. Ayrıca Aswan Barajı'nda elektrik üretiminin düşmesi ve arıtma tesislerinin çalışmaması da muhtemel sonuçlar arasında yer almaktadır. Mısır'ın hızla artan ve artış hızının düşmesi için herhangi bir politika güdülmeyen büyük bir nüfusu bulunmaktadır. Mevcut artış hızı ile devam etmesi durumunda 2050 yılında Mısır'da kişi başına su miktarı günümüzdeki seviye olan 700 metreküpten 350 metreküpe düşecektir.

Mısır uzun zamandan bu yana Nil nehri sularından yukarı kıyıdaşların faydalanmasını engelleme politikasını devam ettirmekle birlikte, havza ülkelerinde halkın temiz içme suyuna ulaşmasını

sağlayacak projeler de yürütmektedir. Bu projeler arasında Uganda ve Güney Sudan'da suyunun sedimentten temizlenmesi, tarımsal sulama konusundaki projelere destek olmak ve içme suyu elde etmek amacıyla kuyular açmak da bulunmaktadır. Ancak Mısır'ın bu çabaları yetersiz kalmış ve Mısır'ın yukarı kıyıdaş ülkeler nezdindeki imajını değiştirmeye yetmemiştir. Uganda Devlet Başkanı Yoweri Museveni Etiyopya'nın inşa ettiği barajı destekleyen bir açıklama yapmıştır. Museveni açıklamasında kimsenin Mısır'a zarar vermek istemediğini ancak Mısır'ın da Afrika'ya zarar vermemesi gerektiğini ifade etmiştir.¹ Mübarek döneminde Mısır'ın Afrika'ya dönük ilgisizliği Mısır'ı Nil konusunda etkisiz hale getirmiştir. Ayrıca Güney Sudan'ın bağımsızlığına karşı çıkmış olması da Güney Sudanlılarca uzun süre hafızalarda tazeliğini koruyacaktır.

Güney Sudan'da Mısır açısından bir diğer önemli konu ise Sudd bataklıklarıdır. Yıllık 9 milyar metreküp suyun buharlaştığı bu bataklıklardaki su kaybını azaltmak amacı ile Mısır henüz İngiliz sömürgesi iken bir proje planlanmıştı. Ancak proje oluşan muhalefet ve teknik imkansızlıklar nedeniyle gerçekleştirilememiştir. 1980'lerde tekrar gündeme gelen proje ise Güney Sudan'daki ayrılıkçı hareketin hedefi haline gelmiş ve yarım kalmıştır. Bu günlerde Nil nehrinin akımını artırma amacı ile tekrar dile getirilmeye başlanmıştır. Ancak projenin biri çevresel diğeri de siyasi iki engeli bulunmaktadır. Güney Sudan bağımsızlık sürecinde iken Mısır'ın buna karşı çıkması Güney Sudan'ın esas olarak Mısır'ın çıkarına olan bu projeye onay vermesini zorlaştıracaktır. Bir diğer neden olan çevresel etkiye bakıldığında ise, taşkın zamanlarında 130.000 km²'ye ulaşan bataklık arazinin kurutulması sonucunda bölgenin çölleşmeye açık hale geleceği gerçektir. Çölleşen arazi ile birlikte gerek bölge nüfusunun yaşam alanları daralacak gerek biyolojik çeşitliliğe büyük bir darbe vurulmuş olacaktır. Çölleşen araziden kalkacak toz bulutlarının ise tüm Mısır'a kadar ulaşacağı söylenebilir. Sudd bataklıkları ile karşılaştırıldığında görece küçük bir alanı kaplayan, (yaklaşık 15.000 km²) Irak'taki bataklıkların oluşturduğu çevresel sorunlar ortada iken bu projenin yaratacağı sorunlar çok daha büyük olacaktır.

Mısır'ı izlediği politikada zorlayacak bir diğer gelişme ise Etiyopya'nın uluslararası alanda Menes Zenavi döneminde elde ettiği konumdur. Etiyopya, Afrika Boynuzu olarak adlandırılan bölgede İslami köktendinci örgütlere karşı ABD ve AB'nin müttefiki durumundadır. Bu durum Hint okyanusundaki seyrüsefer güvenliğinin gündemde olduğu bu yıllarda daha da pekişmektedir. Bu nedenle de Mısır'ın Etiyopya'yı baraj konusunda sıkıştırması pek mümkün görünmemektedir.

Bir diğer önemli konu ise Etiyopya'nın son yıllarda ortaya çıkan yeni bir akımda önemli bir yer tutuyor olmasıdır. Dünyanın önemli ülkeleri Afrika'da büyük miktarda toprak kiralamaktadırlar ve bu topraklarda tarımsal üretimi amaçlamaktadırlar. Suudi kökenli sermaye Etiyopya'da 2,6 milyar dolarlık yatırım ile buğday üretmek istemektedir. Bu arada Suudilerin yoğun su kullanılarak tahıl ürettikleri de akılda tutulmalıdır. 1990'larda Suudi Arabistan'ın kuzeyinde yoğun bir şekilde yeraltı sularını tahrip ederek dünyanın dördüncü büyük buğday ihracatçısı konumuna geldiği hatırlanmalıdır. Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri kökenli firmaların da benzer planları bulunmaktadır. Çin ve Güney Kore firmaları da Etiyopya'da 20 milyon hektarlık bir araziye bio-yakıt elde etmek için kullanmayı planlamaktadırlar.²

Mısır ile Etiyopya arasında, Büyük Rönesans Barajı'na ilişkin sorunun çözümüne dönük en önemli çaba, üç ülke uzmanları arasında kurulmuş olan "Uluslararası Uzmanlar Paneli" (International Panel of Experts)'dir. Panelin kararlarının bağlayıcı değil sadece danışma görüşü olarak kabul edilmesi kararlaştırılmıştır. Diğer bir deyişle bir hakemlik organı değildir. 1 Haziran 2013 tarihinde raporunu tamamlayan kurul konuya ilişkin görüşlerini üç hükümete de bildirmiştir. Raporun tamamına ulaşamamakla birlikte her üç ülke hükümetinin rapora ilişkin tepkileri basına yansımıştır.³ Etiyopya, inşası devam eden Büyük Rönesans Barajı'nın uluslararası standartlara ve kurallara uygun olduğunun; tüm tarafların çıkarlarına hizmet edecek bir baraj olduğunun; ayrıca aşağı kıyıdaş ülkelere "önemli zarar" vermeyeceğinin rapor ile tescil edildiğini ileri sürmektedir.

Mısır ise raporda, Etiyopya'nın çalışmasında barajın muhtemel etkileri, bırakılacak olan suyun miktarı ve fayda ve zarar konusunda yeterli veri bulunmadığının belirtildiğini ve bu konulara ilişkin olarak daha ayrıntılı çalışmaların yapılması gerektiğinin vurgulandığını belirtmektedir.

Sudan ise suların saptırılması işinin baraj inşası için gerekli ve zorunlu bir teknik uygulama olduğunu vurgulayarak, bu uygulamanın suların azalması sonucunu doğurmayacağını ve benzer uygulamaların Meroe, Setit ve Atbara barajlarının inşası sırasında da yapıldığını açıklamıştır. Ayrıca konuya ilişkin istişarelerin daha sonraki dönemlerde de devam etmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Siyasi Değerlendirme

Etiyopya Nil nehri sularının %85'ini sağlamakla birlikte bu nehirden ciddi bir şekilde faydalanamayan bir ülkedir. Uzun süren iç karışıklıklar ve savaş döngüsünden kurtulan Etiyopya oldukça düşük bir kişi başı gelire sahiptir. Gerek gelişen sanayisi için gerek evsel kullanım için elektrik enerjisine ihtiyaç duyan Etiyopya en ucuz kaynak olarak gördüğü hidroelektrik üretme seçeneğine yönelmiştir. Yaklaşık 6000 MW enerji üretme kapasitesine sahip olan Büyük Rönesans Barajı'nın finansmanında Etiyopyalı işçi ve memurların katkıları da önemli bir yer tutmaktadır ve baraj Etiyopya için milli bir mesele haline gelmiştir. Mısır'ın barajın inşası için temel bir teknik olan nehir sularını saptırma işlemine ve barajın doğrudan kendisine itiraz etmesi siyasi açıdan açıklanabilir bir mesele değildir. Rönesans barajı sadece elektrik üretme amacı ile inşa edilmektedir. Bu ise barajın su tüketmeyeceği yani aşağı bırakılan suyun miktarında herhangi bir değişimin söz konusu olmadığı anlamına gelmektedir.

Mısır açısından bakıldığında günümüzde yaşanan sorun, artık yüzyıllardır devam eden Nil nehri sularından tek taraflı faydalanmaların sonuna yaklaşıldığı bir döneme işaret etmektedir. Mısır'ın Etiyopya'nın inşa ettiği baraja itirazı sadece herhangi bir yukarı kıyıdaş faydalanmasının engellenmesi politikası ile açıklanabilir

Mısır'da başta hangi yönetim olursa olsun, tarihi kullanım hakları gibi uluslararası hukuk tarafından kabul edilmeyen bir görüşe dayanarak Etiyopya'nın faydalanmalarını engellemesi kabul edilemez.

görülmektedir. Bu politikanın günümüz dünyasında bir karşılığı bulunmamaktadır ve yenilgiye mahkumdur. Her türlü yukarı kıyıdaş faydalanmalarını engelleme politikası artık sonuç vermemektedir. Ayrıca 1980'lerin ortasında yaşanan kuraklık dikkate alındığında Aswan Barajı'nın Mısır'ın su güvenliğini sağlayamadığı da görülmüştür. Bu dönemde ciddi ürün kayıpları yaşanmış ve Aswan Barajı'nın hidroelektrik üreten türbinleri durma noktasına gelmiştir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, Etiyopya'nın inşa ettiği Büyük Rönesans Barajı ek bir depolama kapasitesi ile birlikte aşağı kıyıdaşlar için de su güvenliğini sağlama açısından faydalı olarak değerlendirilmelidir. Söz konusu döneme kadar karşılıklı suçlamalar ile geçen yıllar her havza ülkesi için işbirliğinin gerekliliğini gözler önüne sermiştir. Ancak bu sıralarda Mısır'ın yeni vadi projesini dile getirmeye başlaması ile birlikte taraflar arasında yeniden ihtilaf baş göstermeye başlamıştır. Bu proje ile Mısır Nil vadisinin batısında yeni bir sulama projesi ile tarımsal alanlarını artırmayı ve artan nüfusuna yeni yerleşim alanları açmayı planlamıştır. 1990'larda dile getirilen bu proje halen bitirilebilmiş değildir. Bu gecikmenin arkasında ise gerek mali sıkıntılar gerek Nil suları politikasında yukarı kıyıdaşlara karşı elinin zayıflamasını isteyen Mısır yönetimi bulunmaktadır. Bilindiği üzere Mısır Nil nehri sularının kendisi için hayati olduğunu ve nehrin sularında oluşacak herhangi bir azalmanın telafi edilmesi imkansız zararlar doğuracağını ileri sürmektedir. Ancak yeni vadi projesi Aswan'daki suların %10'unu kullanmayı öngörmektedir. Projenin uygulanması Mısır'ın genel olarak takip ettiği politikada kendi kendisi ile çelişmesi anlamına gelecektir.

Diğer yandan, bugüne kadar Nil nehri konusunda sadık bir müttefiki olan Sudan da Etiyopya'da inşa edilen barajı "faydalı" olarak değerlendirmeye başlamıştır.⁴ Mısır'ın baraja askeri bir müdahale için Sudan'a ihtiyaç duyduğu da dikkate alınmalıdır. Mısır'ın envanterinde bulunan uçakların menzili Etiyopya'ya ulaşmamaktadır. Ayrıca Mısır hava kuvvetleri bu tür bir operasyon için gerekli olan havada yakıt ikmali yapan uçaklardan yoksundur. Mısır uçakları ancak Sudan'ın bir hava üssü tahsis etmesi halinde Etiyopya'ya ulaşabilecektir. Ancak bu konuda Sudan'ın pek istekli olmayacağı son açıklamalarından anlaşılmaktadır. Bu durumda bir diğer seçenek özel kuvvetler ile yapılacak bir operasyon olacaktır ki, bunun da başarıya ulaşabileceği oldukça şüphelidir. Rönesans Barajı, küçük bir ekibin taşıyabileceği malzemeler ile tahrip edilemeyecek kadar devasa bir yapıdır. Tüm bu senaryolar bir darbe ile uzaklaştırılan Mısır Cumhurbaşkanı Mursi'nin "tüm seçeneklerin masada olduğunu" söylemesi ile gündeme gelmiştir. Mursi bir yandan Mısır muhalefeti tarafından konuyu artan muhalefet gösterilerini bastırmak amacı ile kullanmakla diğer yandan da toplumu daha İslami bir çizgiye çekme amacı ile fazlasıyla meşgulken Etiyopya'ya yeterli tepki verememekle suçlanmıştır.⁵

Mısır'da dile getirilen bir diğer seçenek ise Etiyopya'da birtakım muhalif gruplara verilecek destek yolu ile bu barajın inşasının engellenebileceğidir. Bu grupların askeri kapasitelerinin ne boyutta olduğu bilinmemektedir. Zaten bu seçenekler dile getirildikten sonra Etiyopya'nın da bu konuda önlem alacağını tahmin etmek zor olmayacaktır. Nasır zamanında da Mısır'ın bu yönde bir takım faaliyetleri olmuştur. 16.yüzyıldan beri

İskenderiye kilisesine bağlı olan Etiyopya Kilisesi 1959 yılında İskenderiye kilisesinden ayrılmıştır. Bu gelişme ve Soğuk savaş yıllarının ortaya çıkardığı durum sonrasında Mısır, Etiyopya'nın Ogaden bölgesindeki müslümanları hükümete karşı savaştırmaya teşvik etmiştir. O dönemdeki siyasi durum dikkate alınırca Mısır, Arap milliyetçisi ve ABD karşıtı politikalar izlerken, Etiyopya ABD'nin müttefiki ve Soğuk Savaş tabiri ile "hür dünya"nın bir üyesiydi. ABD'nin 1964 yılında tamamladığı ve Etiyopya'daki su kaynaklarını geliştirmeyi amaçlayan çalışması da Soğuk savaş döneminin bir sonucudur. Mısır'ın Eritre ve Somali müslümanlarına verdiği destek de bu çerçevede değerlendirilmelidir. Ancak günümüzde iki ülke de ABD'nin müttefik kuşağının içinde yer almaktadırlar ve ayrı ayrı öneme sahiptirler.

Sonuç olarak Mısır'ın içinde bulunduğu siyasi karışıklık ortamının da yöneticilere fazla bir ha-

reket alanı sağlamadığı kabul edilmelidir. Arap baharı olarak adlandırılan dönemin sancuları hala Mısır'da yaşanmaktadır. Müslüman Kardeşler yönetiminin ordu tarafından bir darbe ile görevden uzaklaştırılmasının ne tür bir sonuç vereceği ve darbeden sonra ortaya çıkan yeni dönemin ise neler getireceği henüz belli değildir. Ancak darbecilere gerek Körfez monarşileri gerek Batı dünyasının desteğinin açık olduğu görülmektedir. Bu desteğin Mısır'ın dış ilişkilerine özellikle de Nil havzasındaki politikasına ne kadar yansıtacağı ise önümüzdeki dönemde ortaya çıkacaktır. Hidropolitik açıdan bakıldığında da Etiyopya'nın da her kıyıdaş ülke gibi nehir sularından faydalanma hakkı bulunmaktadır. Mısır'da başta hangi yönetim olursa olsun, tarihi kullanım hakları gibi uluslararası hukuk tarafından kabul edilmeyen bir görüşe dayanarak Etiyopya'nın faydalanmalarını engellemesi kabul edilemez.

DİPNOTLAR

- 1 "Ethiopia: Uganda joins Sudan in support of Grand Ethiopian Renaissance Dam", <http://nazret.com/blog/index.php/2013/06/13/ethiopia-uganda-joins-sudan-in-support-of-grand-ethiopian-renaissance-dam>, (erişim tarihi: 13.06.2013).
- 2 Afrika'daki toprak kiralamalarına ilişkin daha ayrıntılı bilgi için bkz. Anseeuw, W.; Boche, M.; Breu, T.; Giger, M.; Lay, J.; Messerli, P.; Nolte, K., *Transnational Land Deals for Agriculture in the Global South*, CDE/CIRAD/GIGA, Bern/Montpellier/Hamburg, 2012.
- 3 "Nile dams – Egypt, Ethiopia, look for safe ground", *Arabian Gazette*, 06.06. 2013, <http://arabiangazette.com/nile-dams-egyptethiopia-safe-2013-06-06/>, (erişim tarihi: 30.06.2013).
- 4 "Sudan expresses support for Ethiopia's Nile dam project", <http://www.worldbulletin.net/?aType=haber&ArticleID=111626>, *World Bulletin*, 22.06.2013, (erişim tarihi: 22.06.2013).
- 5 "Internal Divide Distracts Egypt From Protecting Its Share of Nile", *Al Monitor*, 06.06.2013, <http://www.al-monitor.com/pulse/politics/2013/06/egypt-water-security-regional-issues.html>, (erişim tarihi: 06.06.2013).